

„Akinek mondanivalója van, az gondolkozik, nem leselkedik”

Hogy Weiss István fiatal, alig harmincesztendő nagyváradai fotóművész mit jelent nekünk, mit jelent a neve s mit a munkássága, nem mérhető fel pontosan. Amúgy sem szoktunk hozzá, hogy a „Mit jelent nekünk?” kérdést egy fotós munkásságával kapcsolatban tegyék, tessék fel — állítólagos irodalomcentrikus kulturális köztudatunknak.

Egy fotóművész munkásságáról elég nehéz interjút készíteni — addig legálábbis, míg fotóművészeink alkotásai nemcsak hogy nem közismertek, de szinte azt lehet s kell mondanunk: nem is ismertek. Nagyon kevés az olyan adat, melyre egy egész közösség nevében hivatkozni lehetne. Ami azt jelenti: fotóművészeink nevének, munkásságának híre alig lépi túl a szakma határait. Kiadóinkig, azt lehetne mondani, már el sem jut. Hiszen egyetlen fotóművészünknek sem jelent meg ezidáig egyetlen önálló albuma sem.

Mind ezek ismeretében elkedvetlenítő tájékoztatlanság (vagy félrevezetés) lenne azt feszegetni, hogy fotóművészeink közül *egy* mit is jelent *nekünk*.

Az interjú műfaja viszont felkínálja a párbeszéd másik értelmes lehetőségét számunkra: megtudhatjuk, hogy mit is jelent önmagának.

— *Így van?*

— Így is lehet. Azonban ez a mai nagy interjúkultusz elsősorban az ömlengőknek kedvez. Úgy tűnik, az interjúkultusz kitermelte magának az ömlengő személység kultuszát is. Az ömlengő nem ahhoz próbál magyarázatot, érveket keresni, hogy megtudhassuk, mit jelent önmagának, hanem állandóan ahhoz keres érveket, hogy megmagyarázza a riportnernek, mit is jelent nekünk.

— *Ezt a gondolatot hogy fogalmaznád meg fotóval? Egyáltalán: kifejezhető ez egy fotóval?*

— Nézd, nem tudom. Nem foglalkoztam vele, tehát nem tudom, hogyan fogalmaznám meg. Ám mivel hiszek abban, hogy a fotó pont annyira művészet, mint az irodalom vagy a festészet — hiszek abban, hogy pont annyira sajátja a közlés, a közvetítés lehetősége is, akárcsak a többi művészeti ágának. Ami természetesen azt jelenti: pont annyira sajátja a gondolkozás kötelezettsége is. Az „életből ellesztett pillanatok” mindenhatósága mára már egyszerűen szertefoszlott a semmibe. Az a fotóművész, aki még ma is ezekre az elleshető pillanatokra vár, vadászik — az már örökre ott marad az utcasarkon, fényképezőgéppel a kezében. Lesbenállással ma már nem megyünk semmire. Akinek mondanivalója van, az gondolkozik, nem leselkedik.

— *Ez azt jelenti, hogy te magad például sohasem készítesz „pillanatfelvételt”? Vagyis művészi szempontból az a kép nem érdekel, amit csak úgy „lekapatsz” azon a bizonyos utcasarkon?*

— Összefüggéseiben, lehetőségeiben érdekel. Amit csak úgy elkapok, az számomra sohasem a kész kép. Én kidolgozom a témáimat, nem csak úgy észreveszem. Ez technikai szempontból azt jelenti, hogy mindig mindent a kocka közepére fotózok, mert tudom, hogy amit megláttam, észrevettem, „ellestem”, az sohasem a teljes igazság, csak része lehet annak az igazságnak, amelynek megfogalmazására minden egyes képben törekszem. Tudod, én már borzasztóan unom azokat az úgynevezett művészi felvételeket, művészfotókat, melyek már-már elborítják a fotóművészeti kiállítótermeket, az újságokat, ám azon túl, hogy egy hagyományos szépségeszmény és egy hagyományos kompozíciós elv jegyében születtek — nem közölnek semmit.

— *Milyen képekre gondolsz?*

— Van e képek között szépen fényképezett szénaboglya, sok kicsi cserépbögrét áruló falusi néni, ámuló szemű kisfiú a kirakat előtt, boltíves kapu kovácsoltvas rácsának árnyékrajza — minden, ami szép lehet képen is, hiszen a *valóságban is* az. Csakhogy — ezen túl semmi közöm hozzá. Le merem fogadni, ha

most kimennénk az utcára, és mondjuk végigsétálnánk a főtértől az állomásig, hát ezalatt az egy óra alatt egy kiállításnyi anyagot tudnék összefotózni a fentihez hasonló témákból. Ennyire egyszerű, ennyire jelentéktelen lenne ma a fotóművészet? Én nem hiszem.

— *A fotóművészetünkben kísérő amatőrizmus tudatosítja talán leginkább annak a jelentőségét, amit véleményem szerint te képviselsz leginkább fotóművészetünkben: kenyértörésre kell vinni a dolgot a hagyományos fotó, vagyis a nem fotóművészet — és a nem hagyományos fotó, vagyis a fotóművészet között.*

— Így tartom.

— *Több olyan képed is fekszik itt előttem, amelyeken eltorzítottad, deformáltad a figurákat. Ebben az előbb említett hagyományos szépségeszmény elleni lázadás, vagyis a kihívás fogalmazódik meg?*

— Ezeknek egy részét stúdióknak tekintem, technikai kísérleteknek, próbálkozásnak. Alkalmazásukhoz az a felismerés vezetett, hogy ma már a fotóművészetben nemcsak a megszokott képek, a megszokott dolgok — de a megszokott arányok sem mondanak semmit. Ezért kell néha torzítanom. Nálam a torzítás — átlényegítés. Itt van például ez az aktkép: a nő maga elé ejtett kezeiről szinte elfolytak az ujjak, elfolytak a semmibe. Ezt semmiképpen sem fogalmazhattam volna meg másként, csak így, hogy orgonasiszterűen megnyújtottam az ujjakat, s a kontúrokat elmostam, feloldottam. A klasszikus fotóművészet folytatása ma már csak zsákutcába vezethet. Ez ellen természetesen minden igazi fotóművész a maga módján küzd. Én elsősorban, amint láthatod, a montázsra, kompozícióra, kollázsra, torzításra alapozva.

— *Több olyan témát is láthatunk itt, amit három-négy összefüggő képben dolgoztál ki. Ez a sorozatszerűség egyfajta cselekményességet, epikumot kölcsönöz a képeidnek, másrészt viszont, legalábbis számomra, a mai modern irodalomban fellelhető automatizmus módszerének fotóművészeti meghonosítását sugallja. Mennyire tudatos ez a törekvés?*

— Kimondottan témás sorozatot — program-meg gondolásból — soha nem igyekeztem készíteni. Amikor sorozatban dolgoztam ki a témát, azt többé-kevésbé kényszermegoldásból tettem: kisebb felületen nem tudtam megfogalmazni a mondanivalómat. De tulajdonképpen nem szeretem. A sorozat olyan, mint a képregény. Nem lehet áttekinteni. Művészi vagy ha úgy tetszik program-meg gondolásból készíttetem viszont egy képnek vagy képelemnek többszöri variálásából és ismétléséből sorozatot, azért, hogy a kívánt esztétikai hatást elérjem. Amikor egy-egy képelem, motívum hangsúlyossá tétele kívánja meg az ismétlést, a sorozat jellegű építkezést, akkor szeretem, akkor van szerepe. Ilyenkor a sorozatszerűség révén biztosíthatom a képanyag belső ritmusát, megteremthetek egy motívumritmust — vagyis a sorozatszerűség esztétikai funkciót tölt be.

— *Van még valami, amiről megfeledeztünk. A vissza-visszatérő motívumaid. Úgy tűnik, hogy stabil szimbólumrendszered van.*

— Ez igaz, tényleg van néhány alapmotívumom, alapszimbólumom, amit többször, több kép megkomponálásánál is felhasználtam. Ilyen például a rongybábu, a női mell. Azért használtam sokszor és a legkülönbözőbb képeknél is szinte ugyanúgy ezeket az alapmotívumokat, mert óriási szimbólumértékük mellett stabil szimbólumértéket jelentenek számomra, ugyanúgy a néző számára is, tehát megkönnyítik a kapcsolatteremtést a nézővel. Eszköz a kép távolabbi világának megértéséhez, felfedezéséhez.

— *Tehát, bár mint fotóművész távol élsz a közönségedtől, igényeled a közönség és az alkotó közötti kapcsolatot?*

— Természetesen.

— *Voltál már úgy, hogy egy-egy új képet azonnal szerettél volna felmutatni a közönséged előtt?*

— Hogyne. Minden új képpel így vagyok.

— *Hányszor sikerült ez?*

— Egyszer sem.

— *Egyáltalán megtörtént már, hogy valamelyik folyóiratunk egy-egy új képet kért volna tőled? Ahogy a költőktől új verset kérnek?*

— Nem.

— *Mit adtál volna szívesen azonnali közlésre új képeid közül?*

— A múltkor láttad a lóról készített, három képből álló sorozatomat. Például azt.

— *Az a sorozat tényleg megrázó, mégis, engedj meg egy kérdést: van olyan pillanat, amikor a döglött ló fontosabb lehet az élő embernél — a művész szemével nézve?*

— Kezdem azzal, hogy számomra a ló s a kutya nem megdöglik, hanem mindkettő egyformán meghal. Amit fotóztam tehát, egy halott ló felcibálása a dögszállító teherautóra. Ehhez a képhez — bár nem álltam az utcáskor, mégis — tulajdonképpen a szerencsés véletlen segített hozzá. Anyám jött haza a délelőtti bevásárlásból, s mondta, mit látott, hogy itt az utcánk elején, az út közepén kimúlt egy társzekérbe fogott ló, s most akarják elszállítani. Azonnal fogtam a gépet, s mentem is oda, bár akkor még nem tudtam, hogy mindez milyen élményt nyújt majd nekem. S amit láttam, megrázó volt. Olyan tragikus volt látni, hogyan tökéletlenkednek az ügyes emberek egy halott lóval, húzzák, cibálják a nagy csákyakkal innen is, onnan is, csak hogy felrakhassák, félreállíthassák már az útból. Sokkal fájdalmasabb, sokkal tragikusabb, sokkal emberibb volt ez a látvány, mint mondjuk egy koporsó felrakása a *gyász kocsi-ra. Mert itt pont az látszott, ami a temetési szertartások olajozottan, jól szervezeten folyó ténykedéseiben nem látszik meg: hogy az ember mennyire tehetetlen, mennyire tökéletlen a halál előtt. Ezen a képen természetesen ismét torzítottam, éppen az elmondott gondolat érdekében: a löfejet elnyújtottam, kicsit mintha egy gótikus katedrálisra emlékeztetne a megnyúlt, csontos löfej, s az emberek körülötte, mellette teljesen eltörpülnek, szinte dermedtté, élettelené válnak maguk is, szinte kellékekké válnak itt maguk is, mint a kezükben tartott csákyák.

— *Az elmúlt hat év alatt, mióta fotóművészként tartunk számon, többször is voltál olyan periódusban, hogy csak a fotónak — tehát csak a fotóból éltél. Hogy lehet ebből megélni?*

— A választ azzal kezdeném, hogy „szabadúszó“ fotóművész vagyok. Hogy miért — ezt most ne részletezzük. Ettől függetlenül rendszeresen dolgoztam és dolgozom is mindig. Talán ezért állítottam össze irodalmi műsört, ezért rendeztem bábdarabot is, ezért végeztem világosítói munkát is a színháznál, hogy a fotó mellett is meglegyen a rendszeres, mindennapra kijutó, művészi felelősséggel járó munkám. Attól függetlenül, hogy az anyagilag megtérül-e vagy sem. Legtöbbet a nagyváradi színháznak dolgozom, én készítem a premierek, előadások fotóanyagát. A tulajdonképpen fixet ez jelenti, hiszen fotót ma még azok sem vásárolnak, akik különben képet már rendszeresen vásárolnak. A lakásokba még nem került be a fotó. Egy-egy író lakásán látni néha.

— *A nagyváradi színház előadásaihoz az utóbbi években két ízben készült fotódíszlet, a Varsói melódiához és Az ifjú W. újabb szenvedéseire. Mindkettő fotóanyagát te készítetted. S amint hallom, a Sütő-könyv most készülő színpadi változatához is te készíted a díszlet fotóanyagát.*

— Igen, nemrég jártuk be Szabó Józseffel, az *Anyám könnyű álmot ígér* rendezőjével a Mezőséget és Sütő szülőfaluját. Dokumentálódunk s felvételeket készítettünk a darab díszletképehez. A Plenzdorf-darabban ellentétben, ahol tulajdonképpen egy tizenöt képből álló sorozatom volt a háttér, itt a lehető legegyszerűbb díszletképre, valószínűleg két motívumra építünk.

— *Mi ez a két motívum?*

— A szülőház ácsolt lábú asztala s a szülőföld temetője.

— A Plenzdorf-darab díszletfotójánál mihez igazodtál elsősorban?

— Az ellentét és az egység érzékeltetéséhez. Sajnos, a fotók színe nem volt a legmegfelelőbb, hiszen — egyéb festék híján — egyszerűen tojásfestékekkel színezték őket. Az ember tragédiájának nagyváradi bemutatójáról készített hét képből álló sorozatomat tartom legjobb színházi vonatkozású munkámnak. Ezt a Korunk Galériában is bemutattam, amiért köszönettel tartozom a szerkesztőségnek.

— Néhány évvel ezelőtt volt egy emlékezetes színészportré-kiállításod, ahol a színészeket nem a „nagyjeleneteikben“ mutattad be a közönségnek, ahogy megszokták és ahogy megszoktuk, hanem a jellemképüket igyekezted megfogalmazni fotódon.

— Őszintén szólva, azt az anyagot ma már nem szeretem. Így utólag valahogy visszatetszőnek tartom, hogy akkor, amikor a színházművészet nemcsak a színészek ügye, de a közönségé is, akkor én csak a színészekről készítettem portréorozatot, s eszembe sem jutott ebbe a körképbe a néző arcát is belekomponálni. Csak a konjunktúralovagok készítenek a kiváltságosokról kiállítási anyagot. Ha ma készítenék kiállítási anyagot művészekről, művészetekről, akkor azt valahogy úgy csinálnám, hogy a színész mellett ott legyen a néző, a festő mellett a modell, az író mellett az olvasó. Így lenne teljes, izgalmas a kép. S ha már itt tartunk, hadd említsem meg, mennyire nem szeretem a lapjainkban található íróportrékat. Író pipával, író töltőtollal, író szemüveggel. Ennyi a változatosság.

— Az idén újabb kiállításra készülsz. Az anyag, úgy érzem, sokkal súlyosabb, izgalmasabb, érdekesebb eddigi kiállításaid anyagánál. Érzésem szerint esemény lesz hazai magyar művészeti életünkben. Mikorra várhatjuk a kiállítást, és milyen elképzelésekről számolhatsz be ezzel kapcsolatban?

— Én magam is azt szeretném, ha ez a kiállítás mindenképpen reprezentatív lehetne. Szeretném, hogy — a képanyagon túl — magának a kiállításnak a jellege is ellentéte legyen a megszokott, sima, langyos kiállítási hagyományoknak. Szerintem egy kiállítást is pont annyira meg kell tervezni, akárcsak egy kompozíciót. Az anyag lényegében készen van. Ez nálam természetesen csak annyit jelent, hogy már minden képkockám együtt van az elképzelt kiállítás anyagához. Úgy gondolom, nemsokára sor kerülhet rá.

— Látható lesz-e a kiállításon az a fotó, amelyről azt mondtad nekem: „Ennek a sötét fotónak a közepére egy kicsi színes műanyag ablakocskát fogok ragasztani...“?

— Igen, ott lesz ez is, és más hasonló jellegű fotóm is. Nem félek alkalmazni ezeket a — fotótól úgymond idegen — megoldásokat, ha egyszer a mondanivaló úgy kívánja. Nem tartom művészetnek azt, ami semmiféle problémát nem vet fel, csak szép mint szép, vagy szép mint kompozíció. Hogy az én képeim nem fotószerűek? Istenem, hát ki, hol, mikor döntheti ezt el — s milyen joggal? A festő ragaszthat egy darab újságpapírt is a vászonra, a szobrász összeeszkábál valamit egy dróthálóból, a filmbe bevonult a negatív montázs. Ha mindenkinek lehet kísérletezni, mondd, akkor a fotóművésznek miért ne lehetne?

Ennyi a beszélgetés. De ennél Weiss István fiatal fotóművészünk életpályája, sötét portréja is sokkal gazdagabb. Ahhoz ugyanis hozzátartozik az út is, mely 1969-es első egyéni kiállításától (Nagyváradi egyik mozijának udvarán rendezték meg egy társával, képeiket salétromos falakra, fák törzseire agatva) bukaresti, temesvári, kolozsvári kiállításain át eddig a beszélgetésig elvezetett.

Melyhez megpróbáltatások, küzdelmek, vereségek is járultak.

Mint minden választott úthoz, ha az ember nem hajlandó letérni róla.

Kenéz Ferenc